

Wojciech Góralski

Uchwały administracyjne synodu płockiego z 1593 r.

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 25/1-2, 109-121

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

UCHWAŁY ADMINISTRACYJNE SYNODU PŁOCKIEGO Z 1593 R.

Treść: Wstęp. 1. Przebieg synodu. 2. Uchwały administracyjne. 3. Uwagi końcowe.

Wstęp

Doniosłości synodów diecezjalnych należy upatrywać przede wszystkim w modelowaniu życia religijno-moralnego zarówno wiernych, jak i duchowieństwa, czemu służyły promulgowane przez prawodawców diecezjalnych normy prawne ujęte zazwyczaj w formie statutów. Obok tego, niewątpliwie istotnego produktu obrad synodalnych, na uwagę zasługują także podejmowane wówczas uchwały o charakterze czysto administracyjnym mierzące do załatwienia i rozstrzygnięcia bieżących spraw diecezjalnych. Odnosi się to w dużej mierze zwłaszcza do synodów doby potrydenckiej próbujących — także na tej właśnie drodze — ucieleśniać w życiu diecezji odnośne postanowienia dekretów soborowych. Niekiedy nawet zgromadzenia synodalne ograniczały się wyłącznie do podejmowania wspomnianych uchwał, co m. in. widać na przykładzie synodu płockiego z 1586 r.¹

Reformistyczny synod płocki tzw. cząstkowy Wojciecha Baranowskiego z 1593 r., odbyty w Płocku i Pułtusku, poza przyjęciem właściwych uchwał o charakterze ustawodawczym, zredagowanych w sześciu obszernych — w sumie — rozdziałach², podjął doniosłe uchwały administracyjne. Zawiera je protokół z synodów cząstkowych z Płocka i Pułtuska, wpisany do „acta episcopalia”³ a opublikowany w całości przez Jakuba Sawickiego⁴.

Celem ukazania ogólnego tła dla właściwych rozważań uznano za stosowne nazkicowanie najpierw samego przebiegu synodu. Po-

¹ Zob. W. Góralski, *Próba potrydenckiej odnowy Kościoła Płockiego na synodzie z 1586 r.* (w druku).

² *Synodus dioecisana Plocensis Anno M.D. XCIII (1593) celebrata praesidente Reverendissimo D. Alberto Baranowski, D. G. Episcopo Plocensi Cracoviae*, Typis Andreae Petricovii Anno Dni M.D. XCIII (1593) oraz *Synodus...* j.w., Cracoviae, Typis Andreae Petricovii Anno Domini M.C. XCVII (1597).

³ Archiwum Diecezjalne w Płocku (odtąd: ADP), *Episcopalia* (odtąd: Ep.) 27, k. 462—471.

⁴ J. Sawicki, *Concilia Poloniae*, t. 6, *Synody diecezji płockiej. Źródła i studia krytyczne*, Warszawa 1952, s. 295—355.

zwoli to jednocześnie zorientować się w samej atmosferze odbywanych obrad tego ważnego zgromadzenia diecezjalnego.

1. Przebieg synodu

W dniu 25 VI 1593 r., zgodnie z zapowiedzią, nastąpiło otwarcie synodu częstkowego w kolegiacie pultuskiej. Część liturgiczna rozpoczęła się odprawieniem przez biskupa Baranowskiego mszy św. pontyfikalnej do Ducha Świętego⁵, podczas której niewątpliwie zostało wygłoszone okolicznościowe kazanie. Akta synodu nie zawierają jednak ani tekstu kazania ani też nie wskazują na osobę kaznodziei. Można przypuszczać, iż zgodnie z przyjętą praktyką, wygłosił je jeden z członków kapituły. Po mszy św. odmówiono litanie oraz inne modły, przepisane na taką okoliczność w pontyfikalie rzymskim.

Po części liturgicznej miało miejsce zapewne złożenie biskupowi obediencji przez uczestników synodu, po czym rządcą diecezji wygłosił przemówienie inauguracyjne obrady synodalnej. Jest ono zawarte w protokóle synodu⁶.

Na wstępie swojego wystąpienia biskup nawiązał do pożytku odbywania synodów przypominając, iż synod diecezjalny powinien być zwoływany corocznie. W związku z tym, że nie odbył jeszcze synodu od 1591 r., kiedy to objął rządy diecezją, a więc od dwóch lat, ordynariusz diecezji uznał za stosowne przedłożenie zebranyemu swojemu usprawiedliwienia w tym względzie. Zaznaczył więc, że opóźnienie to nie płynie bynajmniej z zaniedbania, lecz zostało spowodowane zaangażowaniem biskupa w ważne sprawy Kościoła polskiego oraz w sprawy Rzeczypospolitej, a następnie okolicznością panującą w wielu rejonach diecezji epidemią, która uniemożliwiła sfinalizowanie rozpoczętej wizytacji kościołów parafialnych. Szczęśliwe ustanie epidemii pozwoliło, nadmienić mówca, dopiero kilka miesięcy temu ukończyć dzieło wizytacyjne, pomyślane jako przygotowanie synodu, za co Bogu należy się wdzięczność.

Rozpoczęty synod ma być przede wszystkim dziełem poświęconym na chwałę Bożą oraz służącym zbawieniu dusz. Pasterskie obowiązki biskupa kierują jego troskę ku dobru duchowemu diecezji: zarówno kapłanów, jak i wiernych. Troska ta, zaznaczył biskup, dotyczy przede wszystkim wykorzenienia wszelkich form zła i nieprawości, które dają się zauważyć w życiu diecezji. Braki moralne i niedyscyplinowanie wiernych świadczą o upadku karności kościelnej wśród kapłanów. Stąd też przeprowadzenie reformy i naprawy obyczajów należy zacząć od kleru. Mówiąc o bo-

⁵ ADP, Ep. 27, k. 472.

⁶ Tamże, k. 472—475.

łączkach życia kapłańskiego Baranowski nie piętnuje jednak żadnej konkretnej dziedziny.

Kreśląc obraz wymagającej reformy diecezji plockiej biskup posłużył się parabolą: tak jak na dużym, rozgałęzionym drzewie nie mogą rodzić się zdrowe owoce, gdy nie są zdrowe korzenie, tak wyrastająca na glebie Winnicy Pańskiej diecezja nie może obfitować w dobro, jeśli jej kler pozostaje skażony złem. Całe zresztą przemówienie jest nacechowane troską o piękno formy, jasność myśli i siłę argumentacji.

W zakończeniu ordynariusz apeluje do wszystkich zgromadzonych o pomoc i radę w realizacji zamierzonego dzieła reformy przypominając o wspólnym obowiązku w tym względzie oraz o odpowiedzialności przed Bogiem.

Po przemówieniu biskupa Baranowskiego, z jego polecenia odczytano najprawdopodobniej, zgodnie z przyjętą ogólnie praktyką, okólnik konwokacyjny. Protokół synodu pokrywa wszakże ten moment milczeniem.

W dalszej części zgromadzenia zostały przedłożone zebrany piśmienne propozycje biskupa, tzw. artykuły, uprzednio przezeń sformułowane, stanowiące podstawę debaty synodalnej⁷. Aż pięć wśród sześciu artykułów biskupich nawiązuje do postanowień soboru trydenckiego, co pozwala na wstępne zorientowanie się, gdy chodzi o wiodące źródło uchwał synodu.

Artykuł pierwszy⁸ dotyczy złożenia wyznania wiary i przysięgi oboediencyjnej, w myśl bulli Piusa IV *Iniunctum nobis* z 13 XII 1564 r.⁹, przez tych beneficjatorów, którzy nie dopełnili tego obowiązku na synodzie diecezjalnym z 1586 r.¹⁰ lub przy okazji instytucji kanonicznej na dane beneficjum. W artykule drugim¹¹ zawarte są wnioski biskupa w sprawie wyboru egzaminatorów synodalnych oraz sędziów do rozpatrywania spraw delegowanych przez Stolicę Apostolską¹². W obydwu przypadkach propozycje rządcy diecezji szły w kierunku wskazania konkretnych kandydatów. Artykuł III¹³ obejmował postulat w przedmiocie ujednoczenia liturgii w obrębie całej diecezji¹⁴. W artykule czwartym¹⁵ nawiązuje się do dziedziny obowiązków duszpasterskich, kaznodziejstwa oraz sprawowania sa-

---

⁷ Zaopatrzone zostały w inskrypcję: „*Articuli in synodo dioecisana propositi*”. Zob. tamże, k. 475—478.

⁸ Tamże, k. 475—476.

⁹ Por. Conc. Trid. sess. 24 c. 12 de ref.

¹⁰ ADP, Ep. 27, k. 476.

¹¹ Tamże, k. 476.

¹² Por. Conc. Trid. sess. 25 c. 10 de ref.

¹³ ADP, Ep. 27, k. 472.

¹⁴ Por. Conc. Trid. sess. 22 decr. de obs. et evit. in celebr. miss.; sess. 24 c. 12.

¹⁵ ADP, Ep. 27, k. 477.

kramentów św.¹⁶ Artykuł V¹⁷, w nawiązaniu do odnośnej dyrektywy Tridentinum¹⁸, dotyczy sprawy erygowania w diecezji seminarium duchownego. Wreszcie w artykule szóstym¹⁹ zawarte jest żądanie przeprowadzenia reformy duchowieństwa zarówno w dziedzinie obyczajów, jak i wypełniania obowiązków wynikających z pełnionych urzędów.

Po zapoznaniu uczestników synodu z wymienionymi artykułami biskupimi przystąpiono do kolejnego punktu porządku dziennego, który stanowiło odczytanie szeregu dekretów soboru trydenckiego z zakresu przedmiotu wiary katolickiej, sprawowania sakramentów św. oraz przywrócenia dyscypliny kościelnej²⁰, którymi to zagadnieniami synod miał zająć się w pierwszym rzędzie. Należy zauważyć, że przypomnienie zebranych aż 25 bardzo istotnych postanowień trydenckich musiało wystarczająco pobudzić świadomość uczestników synodu w zakresie wymienionych dziedzin życia kościelnego, objętego reformą.

Odczytane dekrety reformacyjne dotyczyły następujących spraw: wyznanie wiary²¹, kary wobec publicznych grzeszników²², egzaminatorzy kandydatów na proboszczów²³, sędziowie delegowani²⁴, głoszenie słowa Bożego²⁵, czyściec²⁶, kult Świętych²⁷, nakładanie pokuty za grzechy²⁸, egzamin spowiedników²⁹, pobożne legaty³⁰, dziesięciny³¹, liturgia mszy św.³², uzurpacja dóbr kościelnych³³, seminarium duchowne³⁴, życie i obyczaje kleru³⁵, skromność życia duchownych³⁶, opieka duszpasterska nad ubogimi i chorymi³⁷, po-

¹⁶ Por. Conc. Trid. sess. 24 c. 4; sess. 22 decr. de obs. et evit. in celebr. miss.; sess. 7 c. 13 de sacr. in gen.

¹⁷ ADP, Ep. 27, k. 477.

¹⁸ Conc. Trid. sess. 23 c. 18 de ref.

¹⁹ ADP, Ep. 27, k. 478.

²⁰ Tamże, k. 478—479.

²¹ Conc. Trid. sess. 25 c. 2 de ref.

²² Tamże, sess. 24 c. 8 de ref.

²³ Tamże, sess. 24 c. 18 de ref.

²⁴ Tamże, sess. 25 c. 10 de ref.

²⁵ Tamże, sess. 5 c. 2 de ref. oraz sess. 24 c. 4 de ref.

²⁶ Tamże, sess. 25 c. 1 decr. de purgat.

²⁷ Tamże, sess. 25 decr. de invoc., vener. et rel. Sanct. et sacr. imag.

²⁸ Tamże, sess. 24 c. 8 de ref.

²⁹ Tamże, sess. 23 c. 15 de ref.

³⁰ Tamże, sess. 25 c. 4 de ref.

³¹ Tamże, sess. 25 c. 12 de ref.

³² Tamże, sess. 22 decr. de obs. et evit. in celebr. miss.

³³ Tamże, sess. 22 c. 11 de ref.

³⁴ Tamże, sess. 23 c. 18 de ref.

³⁵ Tamże, sess. 23 c. 18 de ref.

³⁶ Tamże, sess. 24 c. 6 de ref. oraz sess. 22 c. 11 de ref.

³⁷ Tamże, sess. 25 c. 1 de ref.

³⁸ Tamże, sess. 25 c. 8 de ref.

stępowanie przeciwko duchownym żyjącym w konkubinacie ³⁸, dzieci kapłanów ³⁹, strój duchowny ⁴⁰, dzierżawienie dóbr kościelnych ⁴¹, kumulacja beneficjów ⁴², rezydencja ⁴³, promocja do prałatur i kanonii ⁴⁴, wizytacja diecezji ⁴⁵.

Kolejnym punktem porządku obrad była debata nad propozycjami biskupimi zawartymi w omówionych wyżej 6 artykułach. Protokół synodu nie informuje jednak na temat przebiegu samej dyskusji ograniczając się do podania wzmianki, że trwała ona łącznie dwa dni: 25 i 26 VI 1593 r.⁴⁶ Projekt biskupa był już wcześniej przedmiotem dyskusji podczas synodu w Płocku (26—28 IV 1593 r.), debata na synodzie w Pułtusku stanowiła niejako dalszy jej ciąg. Na podstawie zakresu tematycznego ostatecznych uchwał synodu, wychodzących w niektórych punktach daleko poza ramy wytyczone propozycjami biskupimi oraz na podstawie okoliczności trwania synodu przez 3 dni w Płocku i 2 w Pułtusku można mniemać, iż dyskusja synodalna była ożywiona.

Wynikiem debaty uczestników synodu nad artykułami ordynariusza diecezji były obszernie statuty synodalne, ułożone systematycznie według podanej przez tegoż ordynariusza dyspozycji ⁴⁷.

Następnie załatwiono sprawy natury administracyjnej podejmując m.in. szereg uchwał. Ten fragment obrad synodalnych zostanie zreferowany w dalszej części opracowania.

Z kolei biskup skierował do proboszczów oraz wszystkich kapłanów a także do rektorów szkół krótki apel o dobry przykład w dziedzinie obyczajów oraz pobożności wobec swoich podopiecznych ⁴⁸.

Wreszcie, po sprawdzeniu listy obecności, rządca diecezji ogłosił upornymi tych, którzy nie przybyli na synod nie usprawiedliwiając swojej absencji. Skazał ich jednocześnie na karę grzywny w wysokości 3 marek na rzecz kościoła kolegiackiego w Pułtusku polecając wyegzekwowanie tej kary oficjałowi pułtuskiemu ⁴⁹.

Jakkolwiek w protokole synodu nie ma o tym wzmianki, należy jednak przyjąć na podstawie praktykowanego zwyczaju, iż zgromadzenie kończyła część liturgiczna, na którą niewątpliwie zło-

³⁸ Tamże, sess. 25 c. 14 de ref.

³⁹ Tamże, sess. 25 c. 15 de ref.

⁴⁰ Tamże, sess. 14 c. 6 de ref.

⁴¹ Tamże, sess. 25 c. 11 de ref.

⁴² Tamże, sess. 24 c. 17 de ref.

⁴³ Tamże, sess. 6 c. 2 de ref. oraz sess. 23 c. 1 de ref.

⁴⁴ Tamże, sess. 24 c. 12 de ref.

⁴⁵ Tamże, sess. 24 c. 10 de ref.

⁴⁶ Zob. ADP, Ep. 27, k. 528; Synod w Płocku trwał przez 3 dni: 26—28 IV 1593 r. Zob. tamże, k. 434.

⁴⁷ ADP, Ep. 27, k. 479—528.

⁴⁸ Tamże, k. 471.

⁴⁹ Tamże.

żyło się nabożeństwo konkluzyjne, odprawione zapewne przez biskupa, zakończone uroczystym „Te Deum”.

2. Uchwały administracyjne

Jak już zaznaczono, w myśl przyjętej praktyki synodalnej, podjęto na synodzie pewne decyzje o charakterze administracyjnym, które w wielu przypadkach zasługują na uwagę. Tak więc, stosownie do dyspozycji soboru trydenckiego⁵⁰, synod płocki dokonał powołania egzaminatorów oraz sędziów, odrębnie dla Płocka i odrębnie dla Pułtuska, chodziło tutaj o zasięg terytorialny obydwu synodów częściowych⁵¹.

Na egzaminatorów dla Płocka synod powołał: Mateusza Żółtowskiego, doktora teologii, Floriana Suchodolskiego — kanoników płockich oraz o. Antoniego, przeora konwentu Dominikanów w Płocku. Do desygnowanych w ten sposób przez synod egzaminatorów biskup — ze swojej strony — dokooptował ponadto Stanisława Grabowskiego, kanonika płockiego⁵². Dla Pułtuska egzaminatorami z ramienia synodu zostali: Stefan Nieborski, archidiacon dobrzyński, Andrzej Różanowski i Wawrzyniec Wszerecz, doktor obojga praw — kanonicy pułtuscy. Z nominacji biskupiej wszedł ponadto do tego grona Michał Karniewski, oficjał pułtuski, kanonik płocki i pułtuski⁵³. Mianowani egzaminatorzy złożyli następnie wymaganą przysięgę.

Nominację na sędziów, którym można było delegować sprawy zlecone przez Stolicę Apostolską otrzymali: Zacheusz Pikarski, archidiacon płocki, Mateusz Żółtowski, doktor teologii, kanonik płocki, Andrzej Koziński, kanonik płocki i Piotr Gojski, kanonik płocki⁵⁴.

Dokonano następnie powołania komisji do spraw związanych z założeniem i urządzeniem planowanego seminarium duchownego. W jej skład weszły cztery osoby: Florian Suchodolski, kanonik płocki i Andrzej Różanowski, kanonik pułtuski — jako delegaci biskupa, Andrzej Koziński, kanonik płocki — jako delegat kapituły katedralnej oraz Wojciech Biliński, kanonik poznański i proboszcz płocki — jako delegat duchowieństwa archidiaconatów płockiego i dobrzyńskiego⁵⁵.

Synod stworzył okazję do podjęcia uchwały w odniesieniu do kapituły kolegiackiej św. Michała w Płocku: postanowiono, że jej członkowie — prałaci i kanonicy — winni corocznie gromadzić się

⁵⁰ Conc. Trid. sess. 25 c. 10 de ref.

⁵¹ Zob. J. Sawicki, Synody diecezji płockiej..., s. 128—129.

⁵² ADP, Ep. 27, k. 435.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże, k. 436.

⁵⁵ Tamże.

na posiedzeniu kapitulnym w swoim kościele kolegiackim w dniu św. Mateusza apostoła i ewangelisty⁵⁶.

Dalsze akty administracyjno-organizacyjne podjęto na synodzie cząstkowym w Pułtusk, do których protokół synodu plockiego wyraźnie odsyła⁵⁷. Na synodzie pułtuskim podjęto bowiem cały szereg ważnych uchwał natury administracyjnej.

W sprawie erygowania i wyposażenia seminarium duchownego w Pułtusk miała miejsce debata specjalnej komisji powołanej w tym celu na synodzie w Plocku. Na wniosek biskupa także duchowieństwo archidiaconatu pułtuskiego desygnowało do niej swego delegata, został nim — wybrany już przez kler archidiaconatów plockiego i dobrzyńskiego — Wojciech Biliński⁵⁸. W toku debaty nad sprawą fundacji i erekcji seminarium biskup Baranowski przydzielił ze swojej mensy biskupiej na rzecz nowo powstającej instytucji dochody z trzech wsi — Raczyna i Ciachcina w kluczu plockim oraz Szyszk w kluczu pułtuskim — jako stałą dotację⁵⁹. W ślad za decyzją ordynariusza diecezji podjęto uchwałę o rocznym podatku poszczególnych beneficjów i klasztorów na cele utrzymania seminarium. Kontrybucją zostały objęte kapituły — katedralna i kolegiackie, a także poszczególni ich prałaci i kanonicy, następnie opaci oraz bogatsze parafie diecezji w liczbie 30. Wkład biskupa i wpływy podatkowe miały stanowić po połowie niezbędnego funduszu, który wynosił 1000 zł polskich⁶⁰. Jako najbliższy termin dla złożenia uchwalonego podatku wyznaczono dzień 1 I 1594 r. Wyznaczone sumy należało złożyć na ręce wybranych kolektorów: Jakuba Poniatowskiego, kanonika gracialnego plockiego i Andrzeja Orzyckiego, prepozyta mansjonarzy kolegiaty pułtuskiej. W ten sposób został przygotowany niezbędny grunt pod erekcję seminarium duchownego w Pułtusk, której biskup Baranowski dokonał w rok później⁶¹.

Ważną sprawą dotyczącą organizacji i administracji diecezjalnej,

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ „De festis, tum de decanis ruralibus, qui sint in archidiaconatibus Plocensi et Dobrinensi designati et deputati, atque de aliis, videndae sunt conclusiones et constitutiones in synodo Poltoviensi conscriptae inferies”. — Tamże.

⁵⁸ Tamże, k. 461.

⁵⁹ Tamże; Zob. F. K a c p r z y c k i, *Seminarium pułtuskie, jego założenie i organizacja prawna (1594—1732)*, Lublin 1965 (mps Bibl. KUL); Zob. także tenże, *Założenia Seminarium Duchownego w Plocku*, „Studia Plockie” 2 (1974) s. 142—143.

⁶⁰ Informuje o tym biskup Baranowski w relacji do Rzymu z 1595 r. Zob. W. M ü l l e r, *Diecezja plocka od drugiej połowy XVI wieku do rozbiorów*, „Studia Plockie” 3 (1975) s. 169; Największą sumą — 200 florenów rocznie — został opodatkowany opat czerwiński. Zob. ADP, Ep. 27, k. 462.

⁶¹ F. K a c p r z y c k i, *Seminarium pułtuskie...*, s. 40; T. Ż e b r o w s k i, *Zarys dziejów diecezji plockiej*, Plock 1976, s. 87.

poruszoną na synodzie, było uaktywnienie dekanatów⁶². Formalnie istniały one już od dawna, ich sieć zreorganizował biskup Erazm Ciołek (1504—1522). De facto jednak niejednokrotnie zaniedbywano mianowania dziekanów lub istnieli oni jedynie nominalnie. Sprawa reaktywowania dekanatów, stanowiąca przedmiot polecenia synodu prowincjonalnego warszawskiego z 1561 r.⁶³, nie została doprowadzona do końca podczas synodu Wolskiego z 1586 r.⁶⁴ Biskup Baranowski, opierając się w zasadzie na sieci dekanatów ustalonej przez Ciołka utworzył jedynie nowy dekanat stanisławowski, wyłoniony z części dekanatów wyszkowskiego i nurskiego w archidiakonacie pułtuskim⁶⁵. Poza tym mianował dziekanów we wszystkich dekanatach diecezji publikując to właśnie na synodzie⁶⁶.

Jeden z wybranych na synodzie w Płocku egzaminatorów synodalnych, nieobecny wówczas Wawrzyniec Wszerec, doktor obojga praw, kanonik pułtuski, zatwierdzony przez synod, złożył przysięgę⁶⁷, stosownie do dekretu trydenckiego⁶⁸. Poza tym ci kapłani, którzy nie złożyli dotąd wyznania wiary, nakazanego przez Tridentinum, dopełnili tego obowiązku.

Poruszono następnie sprawę uposażenia penitencjarza katedry płockiej. Z uwagi na szczupłość jego dochodów biskup — opierając się na postanowieniach trydenckich⁶⁹ — przeznaczył kanonik płocką fundi Gocław jako stałą dotację dla tego urzędu, co miało wejść w życie od najbliższego wakatu tej kanonii⁷⁰.

⁶² ADP, Ep. 27, k. 464—465 i 526—527.

⁶³ Zob. *Constitutiones synodorum metropolitanae Ecclesiae Gnesnensis provincialium* [...] *Joannis Wężyk* [...], s. 56—57.

⁶⁴ Zob. ADP, Ep. 142, k. 297.

⁶⁵ ADP, Ep. 27, k. 464—465.

⁶⁶ Dziekanami zostali mianowani: w dekanacie płockim — Wojciech Biliński, kanonik poznański, proboszcz płocki; w dek. bielskim — Wojciech Wyszogrodzki; w dek. Sierpeckim — Jan Jeżewski; w dek. mławskim — Bartłomiej Grzebski; w dek. szreńskim — Walerian Dziegielewski; w dek. płońskim — Stanisław Chełchowski; w dek. wyszogrodzkim i bodzanowskim — Stanisław Grabowski, kanonik płocki; w dek. ciechanowskim — Adam Czerwiński; w dek. przasnyskim — Michał Grzebski; w dek. czerwińskim — Stefan Nieborski, archidiakon dobrzyński, prałat płocki i kanonik pułtuski; w dek. gostyńskim — Maciej Rawski; w dek. pułtuskim — Jakub Poniatowski, kanonik gracjalny, altarysta pułtuski i serocki; w dek. wyszkowskim — Albert, kustosz wikariuszy pułtuskich; w dek. nurskim — Jakub Odrzywół; w dek. stanisławowskim — Jan Radzyński; w dek. łomżyńskim — Melchior Kołakowski; w dek. wizneńskim — Paweł Nutrycjusz; w dekanacie dobrzyńskim — Zygmunt Bądkowski; w dek. lipnowskim — Sebastian Kowalikowski; w dek. rypińskim — Paweł Sieradzki. Zob. tamże.

⁶⁷ Tamże, k. 465.

⁶⁸ Conc. Trid. sess. 24 c. 18 de ref.

⁶⁹ Por. tamże, sess. 24 c. 8 de ref.

⁷⁰ ADP, Ep. 27, k. 465; Aktualnym tytulariuszem kanonii był Gotard Wróblewski. Zob. tamże, k. 497.

Z uwagi na skargi proboszczów na zbyt częste zmiany miejsca pracy przez wikariuszy i służbę kościelną, następujące zazwyczaj bez odpowiednio wcześniejszego uprzedzenia o tym proboszczów, biskup ogłosił dekret, w myśl którego zmiana miejsca pracy przez wikariusza lub innego pracownika kościelnego może mieć miejsce jedynie po uprzedzeniu o tym proboszcza przynajmniej na kwartał wcześniej. Dyspozycja ta została obwarowana sankcją kary arbitralnej. Taka sama sankcja została ustanowiona w stosunku do tych proboszczów, którzy by zatrudniali wikariuszy lub służbę kościelną, opuszczających dotychczasowe miejsce zatrudnienia bez uprzedniego kwartalnego wymówienia ⁷¹.

Inny dekret ordynariusza promulgowany na synodzie w Pułtuku poświęcony był sprawie utrzymania tych kandydatów do święceń, którzy otrzymali dokument prowizji od osoby trzeciej. Zobowiązywał on do utrzymania wspomnianych kandydatów — w zakresie wyżywienia i ubrania — właśnie tych, zarówno duchownych, jak i świeckich, którzy wystawiają prowizję ⁷².

Do petycji duchowieństwa diecezji w sprawie udzielania kapłanom aprobaty na okres przynajmniej roczny, co uchyliłoby trudności związane z częstym jej przedłużaniem w kurii, rządca diecezji ustosunkował się negatywnie. Zaznaczył przy tym, iż byłby gotów przychylić się do tej prośby, gdyby kapłani na to zasługiwali. Doświadczenie wskazuje jednak, że wielu z nich nie zna dobrze nawet podstawowych prawd nauki chrześcijańskiej. W takiej sytuacji sumienie biskupa nie pozwala mu zadośćuczynić przedstawionej prośbie. Lecz jednocześnie zaznacza, że kapłani niedostatecznie wykształceni mogą zgłaszać się do seminarium duchownego, aby tam przez pewien okres czasu, na koszt biskupa, uzupełnić braki. W takich przypadkach, po stwierdzeniu uczynionego postępu i wykazaniu się niezbędnymi wiadomościami, zainteresowani będą mogli otrzymać nawet stałą aprobatę ⁷³.

Kolejnym punktem w rzędzie spraw administracyjnych był problem skrócenia przepisanych przez sobór trydencki odstępów czasowych zwanych interstycjami pomiędzy poszczególnymi święczeniami wyższymi ⁷⁴, o co duchowni prosili biskupa, motywując wniosek okolicznością szczupłej ilości kapłanów w diecezji ⁷⁵. Odpowiedź ordynariusza była kompromisowa. Z jednej strony stwierdził, iż będzie w tej mierze udzielał dyspens, zwłaszcza jeśli będzie tego wymagać potrzeba jakiegoś kościoła a ordynandzi okażą się tego godni. Lecz z drugiej nadmienił, iż w pewnych przypadkach, z

⁷¹ Tamże, k. 465—466.

⁷² Tamże, k. 466.

⁷³ Tamże, k. 466—467.

⁷⁴ Wyniosły one rok, gdy chodzi o poszczególne święcenia wyższe. Zob. Conc. Trid. sess. 23 c. 11 i c. 13 de ref.

⁷⁵ ADP, Ep. 27, k. 467.

uwagi zarówno na niezdatność kandydata, jak i bezpieczeństwo ordynatora, nie należy spieszyć się z wkładaniem rąk, w myśl za-
lecenia św. Pawła ⁷⁶.

W przedłożonej w dalszym ciągu przez kler sprawie odzyskania majątków beneficjalnych zagrabionych przez szlachtę oraz restytucji utraconych dochodów a także w sprawie uchylenia innych krzywd ponoszonych przez duchowieństwo ze strony szlachty, biskup zapewnił zebranych, iż odnośnie do restytucji utraconych dochodów oraz odzyskania pełnych swobód duchowieństwa, nie pomijał i nie pomija żadnej stosownej okazji, aby podczas spotkań z innymi biskupami interweniować w tych dziedzinach. Poradził jednocześnie, aby w stosunku do trwających w uporze ekskomunikowanych za nieuiszczenie dziesięciny próbować najpierw odpowiednich rozmów prywatnych niż uciekać się do publikowania cen-
zur ⁷⁷.

Duchowieństwo wystąpiło następnie ze skargą przeciwko tym spośród szlachty, którzy zmuszają kapłanów, synów swoich poddanych, do pełnienia służby w kościołach znajdujących się w ich dobrach, wbrew prawu i swobodom kościelnym. Biskup Baranowski proszony o radę w tej sprawie odpowiedział, że kapłani tacy powinni zostać zwolnieni przez szlachtę, o co można występować na drodze sądowej ⁷⁸.

Biskup udzielił poza tym odpowiedzi na petycję kleru diecezji w sprawie łagodniejszego karania duchownych winnych przestępstw, złagodzenia w stosowaniu rezerwatów biskupich wobec pewnych kategorii penitentów (chorych, ułomnych, ubogich) oraz w sprawie udzielania wikariuszom jurysdykcji do słuchania spowiedzi swoich proboszczów. Odnośnie do duchownych winnych wykroczeń rządcą diecezji obiecał traktować ich z łagodnością dając przy tym do zrozumienia, że i dotąd nie okazywał w tym względzie większej surowości niż to zakreślały normy prawa. Jeśli chodzi zaś o sprawę rozgrzeszania od rezerwatów biskupich oraz o jurysdykcję wikariuszy do spowiadania swoich proboszczów, to Baranowski obiecał, iż prośbom tym nie odmówi w stosunku do kapłanów odpowiednich, uznanych za takich w drodze egzaminu ⁷⁹.

W dalszym ciągu obrad kapłani, przede wszystkim wikariusze, przedstawili prośbę w sprawie dopuszczenia wyjątków od dopiero co ogłoszonego na synodzie statutu ⁸⁰ zakazującego odprawiania w danym kościele mszy św. prywatnych podczas mszy św. głównej. Zdarza się bowiem, że wikariusze wracając w niedziele i święta

⁷⁶ Por. I Tym 5, 22.

⁷⁷ ADP, Ep. 27, k. 468.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ Tamże, k. 468—469.

⁸⁰ „De ss. missae sacrificio” (6), tamże, k. 502.

od chorych często trafiają właśnie akurat na czas odprawiania w świątyni mszy św. głównej czyli sumy. Biskup odpowiedział jednak odmownie na tę prośbę przypominając o obowiązywalności normy — bez żadnych wyjątków — zezwalającej na rozpoczynanie mszy św. prywatnych dopiero po skończonej komunii św. we mszy św. głównej⁸¹. Przypominając tę dyspozycję prawodawca diecezjalny wspomniał także o karach arbitralnych za jej przekroczenie.

Rozpatrywano z kolei sprawę zaopatrzenia kościołów diecezji w nowe księgi liturgiczne — mszały i brewiarze, duchowieństwo bowiem zwróciło uwagę na brak tych ksiąg. W odpowiedzi biskup Baranowski stwierdził, iż zarówno jego poprzednik, biskup Wolski, jak i on sam, przeznaczyci pewne sumy pieniędzy⁸² na druk potrzebnych ksiąg liturgicznych. Tymczasem jednak, do chwili zrealizowania druku, księgi te należy odpisać we własnym zakresie, obowiązek ten został nałożony pod karą arbitralną⁸³.

Posiadający pisma polecające kapituły plockiej lub pułtuskiej kandydaci na studia w Akademii Krakowskiej, mający zamiar korzystania z Bursy Filozofów⁸⁴ otrzymali od biskupa polecenie składania przysięgi zobowiązującej ich do powrotu do diecezji po ukończeniu studiów oraz do oddania się wówczas do dyspozycji ordynariuszowi i kapitule katedralnej lub kolegiackiej pułtuskiej w przypadkach potrzeby ich zatrudnienia za słusznym wynagrodzeniem⁸⁵.

W dalszym ciągu obrad rządcą diecezji delegował — mocą prerogatyw uzyskanych przez papieża Klemensa VII — władzę rozgrzeszenia i przyjmowania na łono Kościoła heretyków, schizmatyków oraz czytających i przechowujących książki heretyckie. Delegację otrzymali: Mateusz Żółtowski, doktor teologii, kanonik plocki, Wawrzyniec Wszerecz, doktor obojga praw, kanonik pułtuski i o. Antoni, przeor Dominikanów w Plocku, których uznano jako duchownych wypróbowanych w nieskazitelności doktryny i w nauce. Absolucja i rekoncylacja, zaznaczył biskup, mają być uwarunkowane wyrzeczeniem się przez powracających do Kościoła — w for-

---

⁸¹ Tamże, k. 469.

⁸² Biskup Wolski przeznaczył na ten cel 300 florenów, Biskup zaś Baranowski — 500 florenów. Zob. tamże, k. 470.

⁸³ Tamże, k. 469—470.

⁸⁴ Bursę Filozofów przy Akademii Krakowskiej utworzono z fundacji biskupa plockiego Andrzeja Noskowskiego w 1558 r. i oddano ją w administrację kapitule. Zob. ADP, ACPloc. VII, k. 100 v., 109—110, 124—124 v., 137 v., 206 v., 239 v., 240; W. Góralski, *Kapituła katedralna w Plocku XII—XVI w. Studium z dziejów organizacji prawnej kapituł polskich*, Płock 1979, s. 82.

⁸⁵ ADP, Ep. 27, k. 470.

mie przysięgi — błędów oraz nałożeniem na nich proporcjonalnej do winy pokuty⁸⁶.

3. Uwagi końcowe

Pomijając treść samych, obszernych zresztą, statutów synodu częstokowego płockiego z 1593 r. — staną się one przedmiotem odrębnego studium — wypadnie w zakończeniu powiedzieć, iż przyjęte wówczas uchwały i dekrety administracyjne zmierzały w pierwszym rzędzie do realizacji na terenie diecezji odnowy życia religijnego i duszpasterskiego, tak szeroko zaprogramowanej odnośnymi postanowieniami trydenckimi.

Trydenckiej odnowie duszpasterstwa miało służyć reaktywowanie dekanatów, a także wprowadzenie wizytacji dziekańskich. Zapowiedziany jeszcze przez poprzednika Baranowskiego, biskupa Piotra Dunin Wolskiego na synodzie z 1586 r.⁸⁷ zamiar w tym względzie dopiero tutaj ucieleśnił się. Ogromne znaczenie trzeba poza tym przypisać zaprowadzeniu przez synod z 1593 r. kongregacji dekanalnych.

Dotknięta zaledwie i odłożona *ad calendas grecas* na wymienionym synodzie Wolskiego sprawa fundacji i erekcji seminarium duchownego⁸⁸ została na synodzie Baranowskiego podjęta i szczęśliwie sfinalizowana. Niewątpliwie przedsięwzięcie to należy uznać za jedno z najważniejszych osiągnięć debaty synodalnej w sprawach pozastatutowych, której ton nadawał sam biskup. Erygowane w 1594 r., a więc wkrótce po odbyciu synodu seminarium w Pułtuskus stało się ważnym przejawem w realizacji postanowień trydenckich. Włożenie przez Baranowskiego na barki proboszczów troski o budzenie powołań kapłańskich nabiera w tym kontekście bardzo charakterystycznego kolorytu⁸⁹.

Wyrazem reformistycznego stanowiska rządcy diecezji, pojmnwanego w duchu dekretów soborowych, były normy dotyczące kapituł w diecezji — katedralnej oraz kolegiackich: św. Michała w Płocku i pułtuskiej, m.in. ustanowienie w kapitule katedralnej prebendy dla penitencjarza.

W sprawie ujednoczenia w diecezji odnawianej liturgii soborowej Baranowski nawiązał wyraźnie do postanowień synodu Wolskiego z 1586 r.⁹⁰ nie posuwając jednak naprzód inicjatywy swojego poprzednika, to z powodu opóźniającego się druku nowych mszałów i brewiarzy. Ważne jednak w tym świetle pozostaje jego

---

⁸⁶ Tamże, k. 470—471.

⁸⁷ Zob. J. Sawicki, *Synody diecezji płockiej...*, s. 274.

⁸⁸ Zob. tamże, s. 273.

⁸⁹ Zob. statut (9) „De ordine sacro”, tamże, s. 335.

⁹⁰ Zob. tamże, s. 271—272.

polecenie zaopatrzenia się przez kościoły parafialne i duchowieństwo w odpisy rzymskich ksiąg liturgicznych.

Ważną decyzją administracyjną było ustalenie w sprawie zatrudnienia i zwalniania wikariuszów parafialnych. Chodziło o zapobieżenie częstemu wówczas zjawisku samowolnych wędrówek wikariuszy.

Odpowiedzi udzielone przez biskupa na petycje kleru — stanowiące zarazem wiążące rozstrzygnięcia — ujawniają pewną stanowczość rządcy diecezji, połączoną jednak z poczuciem sprawiedliwości i kierowania się przesłankami obiektywnymi.

Można zatem powiedzieć, że już sam nurt czysto administracyjny pierwszego synodu Baranowskiego, przejawiający się w wielu ważnych dekretach i uchwałach, wskazuje dość wyraźnie na reformistyczny charakter tego zgromadzenia, co znajduje pełne potwierdzenie w jego wątku ustawodawczym.

Decreti amministrativi del sinodo di Plock nel 1593

Il valore principale dei sinodi diocesani — nel loro prodotto finale — rimane in materia legislativa redatta di solito nella forma degli statuti sinodali. Inoltre, durante le riunioni sinodali assai spesso si trattava dei correnti negozi diocesani esigenti le rispettive decisioni del carattere amministrativo.

Nel suo articolo l'autore presenta i decreti amministrativi assunti durante il sinodo diocesano di Plock, tenuto dal vescovo Adalberto Baranowski nel 1593. Essi si riferiscono alle necessità o utilità particolari del clero e del popolo della diocesi dimostrando nel suo complesso un'aspetto riformistico (per es. l'erezione del seminario diocesano, l'attività dei vicari foranei), ispirato dai decreti tridentini.